

METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ PLÁNOVANIA SOCIÁLNEHO ROZVOJA PRACOVNÝCH KOLEKTÍVOV V POĽNOHOSPODÁRSTVE

D. SAGARA, G. BLAAS

SAGARA D., BLAAS G. (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Bratislava). *Methodological Bases of the Planning of Social Development of Working Teams in Agriculture*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. zeměd. 12 (1) : 11-20, 1976.

Social planning as an instrument of controlling social processes on the level of teams within enterprises and territorial units becomes gradually a societal matter. Its topical character is stressed by the fact that it comes into play in the period of important material, technical, organization and social changes that are to definitively re-structure agriculture into a sort of manufacturing production. A principal task of the planning of social development in agriculture is a control of the changes of position of agricultural producers that are connected with basic changes in the character and scheme of labor, and with the development of societal production relations. Some more methodical and practical-organization problems must be solved: e. g. the problem of an information system, validity of analytical and planning indices, and particularly the problem of an interrelationship with the present system of economic planning.

Sociálne plánovanie sa postupne stáva realitou hospodárskej a politickej riadiacej praxe.

Nachádza naše poľnohospodárstvo v období zvýšenej dynamiky výrobných síl a výrobných vzťahov, v historickej fáze spriemyselnovania poľnohospodárskej výroby, svojim významom porovnateľnej s priemyslovou revolúciou a jej dôsledkami pre premenu obrazu manufaktúrnej výroby na strojový veľkopriemysel. Tento proces agrárnych premien je o to významnejší, že prebieha v podmienkach definitívneho víťazstva socialistickej formy výrobných vzťahov a politickej organizácie spoločnosti, ktorá nielen umožňuje, ale priamo predpokladá cielavedomé celospoločenské riadenie jeho materiálnych a duchovných stránok. Preto sociálne plánovanie ako nástroj sociálneho riadenia nadobúda práve v poľnohospodárstve osobitný význam a aktuálnosť. Zmeny v organizácii výrobných síl smerom k vyššiemu stupňu koncentrácie, prehlbovanie spoločenskej delby práce tak vnútri odvetvia, ako aj voči ostatným národohospodárskym odvetviám sú základom rýchlych premien v spoločenských výrobných vzťahoch a sociálnych vzťahoch v poľnohospodárstve.

NIEKTORÉ CHARAKTERISTIKY SOCIÁLNEHO VÝVOJA V POĽNOHOSPODÁRSTVE A SOCIÁLNE PLÁNOVANIE

ZÁKLADNÉ SOCIÁLNO-EKONOMICKÉ PROCESY AKO PREDMET SOCIÁLNEHO RIADENIA V POĽNOHOSPODÁRSTVE

Sociálne plánovanie ako nástroj riadenia spoločenských procesov v poľnohospodárstve sa dostáva do významných spoločenských polôh, pretože zasahuje oblasti základných úloh budovania komunistickej spo-

ločnosti. Zakladatelia vedeckého socializmu, K. Marx a B. Engels (1952), vytyčujú v Manifeste komunistickej strany ako základný predpoklad prechodu ku komunizmu „spojenie výroby poľnohospodárskej a priemyselnej, úsilie o postupné odstránenie protikladu medzi mestom a dedinou.“ Idea prekonania delby medzi poľnohospodárstvom a priemyslom, ktorú prví vyzdvihli utopickí socialisti, ukazuje, že protiklad medzi prácou v poľnohospodárstve a prácou v priemyselnej výrobe bol pokladaný za jeden z hlavných znakov diferenciácie v oblasti spoločenskej práce, teda aj v spoločnosti samotnej. Súčasná epocha dôsledky starej spoločenskej delby práce ešte celkom neprekonalala.

Preto aj predmetom a súčasne i cieľom sociálneho riadenia v poľnohospodárstve je na prvom mieste postupné prekonávanie rozdielov medzi prácou poľnohospodárskou a priemyslovou, medzi mestom a dedinou, pri súčasnom zbližovaní práce telesnej a duševnej.

Podľa S d o b n o v a (1974) sa aj v období socializmu, ako prvej fáze budovania komunistickej spoločnosti, zachovávajú tieto základné rozdiely medzi priemyslom a poľnohospodárstvom, (mestom a dedinou), ktoré vyplývajú z rozličného stupňa rozvoja výrobných síl a výrobných vzťahov:

- vo výrobnotechnickej oblasti: rôzna úroveň technického vybavenia práce a produktivity práce;

- v sociálno-ekonomickej oblasti: dve formy spoločenského vlastníctva a s nimi spojené triedne odlišnosti medzi robotníkmi a družstevníkmi;

- v oblasti spôsobu života: rozdiely v životnej úrovni, životných návykoch, úrovni kultúrnej spotreby a p.

Tieto rozdiely podliehajú ustavičnej zmene. Vývoj charakterizuje ich zmenšovanie. Základom postupného prekonávania uvedených rozdielov je predovšetkým rozvoj materiálnych výrobných síl.

Proces premeny poľnohospodárskej práce na druh práce priemyselovej sa dostáva v našom poľnohospodárstve v súčasnom štádiu rozvoja spoločenskej delby práce do kvalitatívne novej etapy. Rozvoj koncentrácie a špecializácie výroby, aplikácia novej výrobnéj techniky a technológie, ako aj premeny v organizácii výrobnéj základne a organizácii práce, sú rozhodujúcimi činiteľmi sociálneho rozvoja v súčasnom poľnohospodárstve. Uvedené zmeny sú spoločnými črtami industrializácie poľnohospodárskej výroby.

Za prvky spriemyselnovania poľnohospodárstva vo sfére materiálno-technickej základne výroby sa pokladá:

- Komplexná mechanizácia rastlinnej výroby, vytvorenie sústavy strojov, zabezpečenie mechanizácie všetkých technologických postupov od prípravy pôdy až po pozberovú úpravu plodín.

- Komplexná mechanizácia živočíšnej výroby a čiastočná automatizácia. Spriemyslenie niektorých odvetví živočíšnej výroby dosiahlo už značný pokrok (výroba vajec, hydinového a bravčového mäsa). Živočíšna produkcia na rozdiel od rastlinnej je svojou povahou bližšia podstate priemyselovej výroby: je koncentrovateľná (nemá plošný charakter), prebieha v uzavretom (od klimatických vplyvov nezávislom) prostredí, nepodlieha sezónnosti, vyžaduje užší register pravidelne sa opakujúcich a štandardných pracovných operácií, čo prispieva k lepšej organizácii a efektívnosti využitia vecných a ľudských výrobných faktorov.

– Intenzifikácia výroby ako výsledok komplexu geneticko-biologických, agrotechnických, agrochemických opatrení a rozsiahlych investícií do zvyšovania prirodzenej úrodnosti pôdy.

– Chemizácia rastlinnej výroby ako prostriedok zvyšovania produktivity práce a intenzity výroby.

– Plánovitá koncentrácia a špecializácia poľnohospodárskej výroby a vytvorenie veľkých, špecializovaných výrobnno-organizačných jednotiek tak, aby sa optimálne využili nové strojové sústavy.

– Výroba veľkých partii kvalitatívne rovnorodých výrobkov vo vymedzených časových úsekoch a garancia na stálosť dodávok.

– Vzájomné prepojenie jednotlivých výrobných stupňov od prvej výroby až po skladovanie, konzervovanie a spracovanie výrobkov.

– Vyčlenenie určitých prác a výkonov z bezprostredného poľnohospodárskeho výrobného procesu do špecializovaných samostatných výrobných jednotiek (aplikácia hnojív, ochrana rastlín, doprava, skladovanie).

– Využívanie poznatkov prírodných, technických, ale aj spoločenských vied, ekonomických, pedagogických a sociologických disciplín.

– Zvyšovanie kvalifikácie radových aj vedúcich pracovníkov a potreba permanentného vzdelávania.

– Zlepšovanie pracovných a životných podmienok pracovníkov v poľnohospodárstve a zbližovanie mestského a dedinského spôsobu života.

Aj vo fáze spriemyselnovania poľnohospodárskej výroby je treba rátať s tým, že jej špecifičnosti budú naďalej ovplyvňovať organizáciu práce, jej obsah i podmienky. Teritoriálna rozľahlosť, sezónnosť, neidentita pracovného a výrobného procesu, biologický charakter produkčných procesov (s geneticky kódovaným automatizmom bioenergetických pochodov) zostanú trvalými znakmi výroby potravín prostredníctvom vyšších rastlín a živočíchov. Spojenie výrobných faktorov, ktoré vstupujú do poľnohospodárskeho výrobného cyklu ako produkty vyspelého priemyslu, s automatizmom biologických produkčných procesov, možno v krátkom čase naplní reálnymi faktami geniálnej Marxovej prognózy (Marx, 1964) o vyššej produktivite poľnohospodárstva.

Proces premien materiálnych faktorov výrobných síl v dôsledku postupujúcej vedeckotechnickej revolúcie v poľnohospodárstve pôsobí na postavenie človeka-výrobcu a jeho sociálny vývoj v dvoch oblastiach:

– vo sfére človeka ako nositeľa určitých pracovných funkcií v procese konkrétnej (profesionálnej) delby práce,

– vo sfére človeka ako subjektu socialistických výrobných vzťahov a kolektívneho spoluvlastníka výrobných prostriedkov a vyrobených produktov.

Najväčšou sociálnou skupinou v poľnohospodárstve je trieda družstevných roľníkov. V 934 družstvách na Slovensku pracovalo k 1. 1. 1975 vyše dvoch tretín (69,8 %) všetkých pracovníkov v poľnohospodárstve (FSÚ).

Relatívny i absolútny počet družstevníkov v posledných piatich rokoch mierne stúpol, predovšetkým v dôsledku završovania kolektivizácie v horských a podhorských oblastiach Slovenska. Naopak, silný úbytok jednotlivito hospodáriacich roľníkov v tomto období viedol k poklesu ich zastúpenia zo štvrtiny na desatinu všetkých osôb činných v poľnohospodárstve. Mimoriadne nepriaznivá veková štruktúra samostatných hospo-

dárov (priemerný vek 52,1 roka u mužov 56 rokov) a absencia nástupcov znamená v podstate zánik tejto sociálnej skupiny v priebehu niekoľkých budúcich rokov.

So štátnym socialistickým vlastníctvom je spojená skupina pracovníkov štátnych poľnohospodárskych podnikov. Ich absolútny počet v posledných rokoch (1970–1975) klesol na 94,4 % stavu r. 1970, relatívne sa však ich podiel na celkovom počte poľnohospodárov v ČSSR zvýšil z 23,6 na 25,5 %. Po stránke sociálno-triednej ide o poľnohospodárske robotníctvo a technickú inteligenciu.

Dynamický rast zaznamenávajú kolektívy pracovníkov spoločných poľnohospodárskych podnikov. R. 1970 v nich pracovalo v SSR 821 ľudí, r. 1975 už 2060, čo je dva a pol krát viac.

Rastúci stupeň koncentrácie poľnohospodárskej výroby a jej zospoločnenia pôsobí na zblížovanie dvoch foriem vlastníctva — celospoločenského a družstevného socialistického vlastníctva.

Zvláštnym prejavom splývania dvoch foriem vlastníctva sú spoločné poľnohospodárske podniky, na ktorých sa participuje spravidla štátny i družstevný sektor. Obyčajne sa SPP uvádzajú ako príklad pre proces zblížovania foriem vlastníctva. Zblížovanie tu však nachádza iba svoj organizačný a právny výraz — jeho ekonomická podstata spočíva v rastúcom zospoločňovaní výroby.

Rast technickej vybavenosti práce pôsobí na jej zmeny v charaktere a obsahu bez ohľadu na formu vlastníctva. Realizácia participačných vzťahov v hospodárskom riadení výrobných podnikov v oboch sektoroch smeruje v obsahu aj formách k vytvoreniu jednotného typu s prehĺbením priamej účasti na riadení výroby v bezprostrednom pracovnom procese.

Postupne sa presadzuje sociálna homogenizácia v zmysle odstraňovania triednych rozdielov medzi robotníctvom a družstevným roľníctvom, medzi poľnohospodárskymi robotníkmi a družstevníkmi. Vyravňávajú sa vnútrotriedne rozdiely, ktoré vyplývajú z diferencovanosti povahy a obsahu práce a z rôzneho stupňa zospoločnenia prostriedkov jednotlivých výrobných kolektívov.

Rozvoj uvedených procesov je spätý s postupným dobudovávaním materiálno-technickej základne poľnohospodárstva s využitím vedecko-technického pokroku s prechodom na priemyselné formy organizácie pracovného procesu. S tým súvisí vyrovnanie hmotných a nehmotných pracovných podmienok medzi sektormi, a najmä v rámci družstevného sektoru medzi jednotlivými kolektívami, odstránenie ťažkej a namáhavej, ako aj málo kvalifikovanej ručnej práce, práce v hygienicky a zdravotne závadnom, sociálne degradujúcom prostredí, vyrovnanie neodôvodnených rozdielov v úrovni odmien medzi podnikovými kolektívami, ako aj medzi jednotlivými socioprofesionálnymi skupinami, a vyrovnanie ostatných podmienok reprodukcie pracovnej sily, ako aj možnosti kultúrneho a spoločenského rozvoja osobnosti.

SOCIÁLNO-DEMOGRAFICKÉ PROCESY

Dynamika sociálno-demografických procesov ako objektu sociálneho riadenia sa prejavuje v pohybe veľkých sociálnych skupín a súčasne vo vývoji štruktúrnych ukazovateľov konkrétnych pracovných kolektívov.

Sociálno-demografické procesy možno charakterizovať ako zmeny v štruktúre kolektívov podľa pohlavia, veku, bydliska, rodinného stavu a pod.

Z týchto znakov sú z hľadiska reprodukcie najdôležitejšieho výrobného činiteľa-človeka významné vek a pohlavie.

V posledných rokoch sa v poľnohospodárstve prejavuje pozvoľný pokles podielu žien, čo súvisí s úbytkom potreby ručnej práce v rastlinnej výrobe. Vo vekovej štruktúre možno pozorovať pokles najmladších a relatívny prírastok najstarších vekových skupín, pričom v krajných vekových kategóriách majú výraznú prevahu muži a v stredných ženy. V skupine 45 až 50-ročných tvoria ženy až 57,1 %.

Z hľadiska pomeru pohlavia je reprodukčná základňa priaznivá pre mužov. Od r. 1970 podiel mladých mužov (do 34 rokov) ustavične rastie, kým podiel mladých žien klesá. Výrazne vyššie je aj zastúpenie mužov u pracovníkov v poproduktívnom veku (až 70 % v kategórii nad 65 rokov).

Z demografických tendencií vývoja v posledných piatich rokoch je najvýznamnejšie zlepšovanie vekovej štruktúry, najmä pokles poproduktívnych žien z 27 % v r. 1970 na 21,5 % v r. 1975 a poproduktívnych mužov z 25 % na 22,4 %. Posilňuje sa reprodukčná základňa mužov. Podiel mladých mužov do 29 rokov stúpol z 18,3 na 21,7 %, zatiaľ čo podiel mladých žien zostáva na úrovni 13 %.

Rýchlejší úbytok žien ako mužov (r. 1975 tvorili muži 88 % a ženy 83 % stavu r. 1970) viedol k poklesu podielu žien zo 47,6 % na 46,2 % r. 1975.

Veková štruktúra pracovníkov je prirodzene, vzhľadom na rastom substitučných faktorov podmienenú deficitnú reprodukciu, posunutá smerom k starším vekovým skupinám. Tento jav je potrebné kompenzovať zvyšovaním kvalifikovanosti a profesijnej pripravenosti stredných a starších vekových skupín.

Nie je prakticky možné predložiť podnikovej sfére jednotné návrhy cieľov pre plánovanie sociálneho rozvoja v demografickej oblasti. Súvisí to so značne odlišnou situáciou v južných, doposiaľ nedostatočne industrializovaných poľnohospodársky produkčných okresoch a okresoch stredného a severného Slovenska. Napríklad podiel pracovníkov v poproduktívnom veku v niektorých JRD okresu Spišská Nová Ves je až 37 %, kým v JRD Topoľníky (okres Dunajská Streda) 1,2 %. Podobné sú aj rozdiely v zastúpení pohlaví. Ak máme vytypovať pre účely plánovania sociálneho rozvoja poľnohospodárskeho podniku všeobecnejšie platné ciele, potom to bude predovšetkým potreba vytvárať podmienky pre získavanie mládeže po skončení školskej dochádzky do učňovského pomeru a jej stabilizáciu, najmä po návrate z povinnej vojenskej služby. V budúcnosti 5 až 10 rokoch bude treba venovať pozornosť vytváraniu pracovných príležitostí pre ženy vo veku od 45 do 55 rokov a viac orientovať mladé dievčatá na získavanie kvalifikácie v im primeraných poľnohospodárskych profesiách.

PREMENY V POVAHE A OBSAHU PRÁCE

Hlavnými znakmi zmien v charaktere poľnohospodárskej práce sú prechod od práce ručnej k práci strojovej, znižovanie jej fyzickej namáhavosti, rast kvalifikovanosti práce a zvyšovanie podielu duševných činností pri práci. Niet pochyb o tom, že poprednou súčasťou predmetu plá-

novania sociálneho rozvoja kolektívu poľnohospodárskeho podniku sú práve uvedené procesy.

Premeny v obsahu a charaktere práce, ktoré prebiehajú v dôsledku technického rozvoja v poľnohospodárstve, majú dvojakú javovú podobu: Prejavujú sú buď ako zmeny v oduševnenosti, namáhavosti, kvalifikovanosti i obsahu pracovných činností, vykonávaných v rámci tej-ktorej profesie, alebo skupiny profesií, buď ako zmeny v podiele, ktorý zaujímajú jednotlivé profesie v celkovej sume vynaloženej živej práce. Táto druhá javová forma premien práce rezultuje potom dynamiku profesijnej štruktúry kolektívov. Pre sociálne plánovanie ide o významnú oblasť, pretože súvisí s plánovaním formovania kolektívu.

Štruktúra pracovníkov v poľnohospodárstve podľa skupín povolani ukazuje ešte vždy prevahu kategórie „ostatní pracovníci rastlinnej výroby“, ktorá predstavuje telesne namáhavú ručnú prácu alebo pomocnú prácu pri obsluhu mechanizmov.

Druhou profesionálnou skupinou, ktorá viaže najväčší pracovný fond, je kategória ošetrovatelov dojníc. Pri ešte prevažujúcej zastaralej technológii chovu je kŕmenie, dojenie a ošetrovanie kráv spojené s namáhavou ručnou prácou, nízkou produktivitou a nevyhovujúcim pracovným režimom.

Pokúsime sa naznačiť tendencie zmien v profesijnej štruktúre pracovníkov JRD a ŠM v SSR na základe údajov z r. 1969 a 1973. (Statistická ročenka, 1969, 1973).

Klesá absolútny počet i relatívne zastúpenie kategórie „ostatní pracovníci rastlinnej výroby“ (v JRD z 37,6 % na 35,1 % a v štátnych podnikoch z 30,0 na 25,3 %). Tento jav súvisí so zmenšovaním potreby ručnej práce pri rastúcej mechanizácii a chemizácii rastlinnej výroby. Súbežne s rastom strojovej techniky stúpa podiel traktoristov a kombajnistov v JRD z 8,8 na 10,3 % a v ŠM z 12,7 na 13,8 %. Rovnako rastie význam a počet opravárov a pracovníkov dielní (v JRD z 3,5 na 4,5 % a v štátnom sektore zo 7,4 na 8,5 %). So zvyšovaním objemu prepravovaných hmôt a tiež prepravovaných vzdialeností stúpa počet šoférov a závozníkov.

V budúcnosti sa zrejme početný rast traktoristov a kombajnistov spomalí alebo i zastaví v dôsledku nástupu výkonnejších traktorov, prípadne i kombajnov. Naproti tomu pribúdanie ustavične zložitejších strojov v rastlinnej výrobe a rýchly rast maštalnej mechanizácie si vyžiada ďalší početný rast opravárov a mechanikov.

Zmeny vo vnútornom obsahu profesií si vyžadujú kvalitatívne zmeny v kvalifikácii. Predovšetkým sa bude klásť dôraz na rast podielu vyučených v robotníckych profesiách; ďalej sa zvýši počet pracovníkov so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním. Kvalifikačná príprava na poľnohospodárske profesie sa bude zameriavať na univerzálne (technické a biologické) vedomosti, zručnosti a pracovné návyky s dôrazom na iniciatívu a zodpovednosť v práci jednotlivcov i kolektívov.

Plánovanie sociálneho rozvoja kolektívov poľnohospodárskych podnikov by malo riešiť tieto úlohy:

1. Prípravu kvalifikovaných pracovníkov robotníckych povolani v predstihu pred investičnými a technologickými inováciami, najmä v živočíšnej výrobe.

2. Zabezpečiť prijímanie mladých ľudí do učňovského pomeru, najmä

na profesie pestovateľ-mechanizátor, opravár poľnohospodárskych strojov, chovateľ-mechanizátor.

3. Zaučeným pracovníkom poskytnúť možnosť získať výučný list popri zamestnaní.

4. Mládež, nastupujúcu do práce priamo zo základnej školy, vyškolíť v záručnom pomere.

5. Riešiť problémy perspektívneho uplatňovania absolventov stredných odborných škôl a najmä ich zaraďovania na náročné robotnícke pracovné miesta.

PLÁN SOCIÁLNEHO ROZVOJA VÝROBNÉHO KOLEKTÍVU— NIEKOLKO METODICKÝCH POZNATKOV

Vychádzame z názoru, že sociálne riadenie a plánovanie nemožno chápať odtrhnuto od stupňa rozvoja spoločenskej výroby, od stavu materiálo-technických výrobných faktorov. Dosiahnutý vývojový stupeň pracovných prostriedkov a výrobnej technológie, spolu so spoločenskými výrobnými pomermi, sú rozhodujúce pre bezprostredné sociálne formovanie človeka v pracovnom procese a súčasne aj pre stupeň spoločenskej produktivity práce a spôsob rozdeľovania bohatstva spoločnosti, ktoré je základom uspokojovania potrieb a rozvoja osobnosti každého jej člena.

Ak si uvedené premietneme do roviny metodickej, potom tak východisková analýza, ako aj samotný plán sociálneho rozvoja musia vychádzať zo súčasného stavu technického rozvoja a jeho perspektívy. Ďalším krokom je rozbor a perspektíva foriem organizácie výroby a práce, čo potom umožňuje prechod na plánovanie rozvoja kolektívu pracujúcich z hľadiska funkčných miest, z hľadiska profesného a demografického. Súbežne musí pokračovať riešenie otázky zdrojov na úhradu technickej a organizačnej inovácie, zvyšovania hmotnej zainteresovanosti, zlepšovania životných podmienok, pracovných podmienok — najmä vybavenosti pracovísk a pracovného prostredia — rozborom ekonomickej efektívnosti výroby, možných zdrojov z rozdelenia hospodárskeho výsledku, prípadne vyčíslením potrieb úhrady z celospoločenských fondov.

Pokiaľ sme mali možnosť posúdiť z dostupnej sovietskej literatúry, bol to práve tento postup, ktorý začali aplikovať v súvislosti s novou sústavou ekonomického riadenia prvé experimentujúce podniky v leningradskej oblasti. Podnikovým kolektívom pripadla úloha rozhodovať o použití časti podnikového dôchodku a o jej racionálnom využití na ďalší rozvoj výrobnej základne, osobnej a kolektívnej spotreby osadenstva.

Pre takto poňaté východisko plánovania sociálneho rozvoja pracovného kolektívu je možné do určitej miery využiť aj sústavu doterajších, v praxi zaužívaných ukazovateľov stavu a cieľových úloh materiálo-technickej základne výroby a jej ekonomicko-reprodukčných parametrov spolu s ďalšími ukazovateľmi z oblasti riadenia a organizácie výrobného procesu, doplnenými o nové, špecifické ukazovatele, ktoré by mali vyjadrovať doteraz nemerané parametre ľudského faktora v nadväznosti na materiálo-technickú úroveň výroby.

Z hľadiska praktickej aplikácie sociálneho plánovania v konkrétnych výrobo-ekonomických štruktúrach je významné riešiť dva problémy: vymedzenie časového horizontu plánu a stanovenie plánujúcej jednotky.

Pretože rozvoj technickej a ekonomickej základne, štruktúry výroby a z nej rezultujúce zmeny v sociálnej, profesionálnej, demografickej a kvalifikačnej štruktúre pracovníkov majú charakter dlhodobej postupnosti a len výnimočne nadobúdajú povahu okamžitých zmien, mal by plán zachycovať čo najdlhšie obdobie, teda mal by byť minimálne plánom strednodobým. Súvisí to s investičným charakterom väčšiny podstatných zmien v pracovnej vybavenosti, ale i v životných podmienkach. Aj premietnutie celospoločenských vývojových tendencií do podnikového vývoja je na pozadí dlhšieho časového radu zrejmejšie. Na druhej strane dlhšie plánovacie obdobie skrýva v sebe nebezpečenie nereálnosti, pretože výrobné kolektívy na podnikovej úrovni nemajú obyčajne dostatok informácií o budúcich zmenách výrobnéj štruktúry, o očakávaných, prípadne dostupných technických inováciách, zmenách ekonomických nástrojov riadenia a iných faktorov, ktoré sú pre reálne plánovanie sociálneho rozvoja kolektívu nevyhnutné.

Stanovenie plánujúcej jednotky závisí od foriem organizácie výrobných síl v poľnohospodárstve a od stupňa centralizácie hospodárskeho riadenia. Nositelmi sociálneho plánu vo výrobnéj sfére by mali byť tie stupne riadenia v územnom, odvetvovom a odborovom riadení, ktoré významne rozhodujú o smeroch a realizácii technického a investičného rozvoja. Ak vychádzame zo súčasnej riadiacej štruktúry, potom vo sfére odborovo riadených poľnohospodárskych a spracovateľských podnikov sú to odborové a generálne riaditeľstvá, v družstevnom sektore a sektore štátnych majetkov odborovo neriadených, územné články štátneho hospodárskeho riadenia — okresné a krajské poľnohospodárske správy. V oboch prípadoch teda stredný stupeň riadenia. Tento organizačný a riadiaci stupeň by mohol byť východiskovou jednotkou sociálneho plánovania. Príjajme, že by mal byť plán, vypracovaný na tomto stupni, východiskom pre podnikové sociálne plány predovšetkým v oblasti cieľov sociálneho rozvoja a zdrojov ich realizácie; na druhej strane by sa konkrétne opatrenia podnikových plánov integrovali v spomínanom sociálnom pláne stredného riadiaceho stupňa.

V procese ďalšej koncentrácie výroby a podnikovej integrácie sa vytvárajú a budú vytvárať hospodárske jednotky s takou koncentráciou výrobných síl, ktorá odôvodní aj ich vybavenie v sústave riadenia právomocou na relatívne samostatný rozvoj. Súčasné obdobie veľkej organizačnej dynamiky — existencia širokej škály organizačných foriem koncentrácie a centralizácie od kooperácií po zlúčené podniky vytvára pre aplikáciu plánu sociálneho rozvoja výrobného kolektívu širokú škálu možností a diferencovaných podmienok.

ODVODENIE KATEGÓRIÍ SOCIÁLNEJ ANALÝZY A PLÁNU

Ako sme už predtým zdôraznili, v oblasti rozvoja materiálnych výrobných síl leží podstatný činiteľ sociálneho rozvoja v poľnohospodárstve. Základným determinantom postavenia človeka v spoločnosti je spôsob jeho účasti v spoločenskej delbe práce a v konkrétnom (profesijnom) rozdelení pracovných činností. Práca je základným socializačným polom človeka. Cez jej fyziologickú, ekonomickú a sociálnu stránku sa realizuje rozvoj osobnosti človeka, uspokojenie jeho vyšších potrieb. Preto výcho-

diskovými kategóriami obsahu sociálneho riadenia a plánovania v poľnohospodárstve sa javia ako odôvodnené kategórie: povaha, podmienky a obsah práce. Na ne nadväzujú: profesia, vzdelanie, kvalifikácia, odmeňovanie, fyzické pracovné prostredie a vybavenosť pracoviska, bezpečnosť práce, sociálna klíma na pracovisku, mobilita, namáhavosť, tvorivosť a motovanosť práce, dĺžka a rozloženie pracovného času a pod. Z toho je zrejmé, že základnými ukazovateľmi sociálnej situácie jedinca a kolektívu budú môcť byť indikátory, čo najpodrobnejšie odrážajúce sociálne stránky bezprostredne vykonávanej práce. K nim treba prirátat aj ukazovatele participácie na riadení výroby, ako výraz panujúcich socialistických výrobných vzťahov (účasť v rôznych formách iniciatívy v práci, aktivita na výrobných poradách a vo volených družstevných orgánoch atd.).

Pretože zmeny v sociálnej stránke práce sú vo významnej miere funkciou technického rozvoja, je vhodné zaradiť do sústavy indikátorov napr. ukazovateľ vybavenosti strojovými základnými prostriedkami, podiel mechanizovaných a ručných prác, vybavenosť energetickými zdrojmi a pod.

K sociálnym indikátorom práce je možné ďalej zaradiť aj typ organizácie práce, pracovnej kooperácie, miesto vo funkcii a profesnej delbe práce. Ďalší okruh tvoria pracovné a sociálne dôchodky, ich štruktúra a porovnanie s inými podnikmi odvetvia a oblasťami spoločenskej práce.

Na javy súvisiace bezprostredne s prácou nadväzuje okruh ukazovateľov, vyjadrujúcich širšie pracovné i životné podmienky. Sú to napríklad dochádzka do práce, dostupnosť zdravotníckych služieb, možnosti rekreácie, podmienky stravovania v zamestnaní. Významný výsledok dáva aj zistenie využívania, respektíve dostupnosti služieb, hradených čiastočne alebo úplne z celospoločenských zdrojov: bytové hospodárstvo, doprava, školstvo, zariadenia pre predškolské deti, profesionálne kultúrne zariadenia, služby, uľahčujúce práce v domácnosti, technická infraštruktúra (cesty, vodovod, kanalizácia, elektrina). Tieto sú súčasne aj jedným z ukazovateľov účasti na celospoločenskej spotrebe.

Ďalší okruh tvoria ukazovatele naplňajúce komplexnosť životného spôsobu socialistického človeka: neprofesné vzdelávanie, spoločensko-politická aktivita, štruktúra aktivít vo voľnom čase, komplex životných hodnôt a názorov, hodnota životného prostredia, spoločenská prestíž vykonávanej práce a ďalšie.

Na základe uvedeného metodologického náčrtu je možné konštruovať konkrétny systém ukazovateľov plánu sociálneho rozvoja kolektívu poľnohospodárskeho podniku. Overovanie sústav ukazovateľov, sčasti s využitím ukazovateľov komplexných programov starostlivosti o pracujúcich, sa uskutočňuje v r. 1976–1980 vo vybratých organizáciách rezortu.

Literatúra

- MARX, K. — ENGELS, F.: Vybrané spisy I. Pravda, Bratislava 1952.
SDOBNOV, S. J.: Sovetskaja derevňa na puti socialnogo progressa. Izd. Sovetskaja Rossija, Moskva 1974.
MARX, K.: Teorie o nadhodnotě. Část II. SNPL, Praha 1964.
Súpis osôb činných v poľnohospodárstve. FSÚ, Praha, 1970, 1973, 1975.
Štatistická ročenka MZVŽ — MPV. Praha, Bratislava 1969, 1973.

Došlo dňa 11. 12. 1975

SAGARA D., BLAAS G. (Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a výživy, Bratislava). *Metodologické východiská plánovania sociálneho rozvoja pracovných kolektívov v poľnohospodárstve*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. zeméd. 12 (1) : 11-20, 1976.

Sociálne plánovanie ako nástroj riadenia sociálnych procesov na úrovni podnikových kolektívov a územných celkov sa postupne stáva vecou spoločenskej praxe. V poľnohospodárstve jeho aktuálnosť podčiarkuje najmä fakt, že prichádza v období významných materiálo-technických, organizačných a sociálnych premien, ktoré smerujú k definitívnej premene poľnohospodárstva na druh výroby priemyslovej. Riadenie premien v postavení poľnohospodárskeho výrobcu, ktoré súvisia s podstatnými zmenami charakteru a obsahu práce a s vývojom spoločenských výrobných vzťahov, je hlavnou úlohou plánovania sociálneho rozvoja v poľnohospodárstve. Zostáva ešte riešiť niektoré metodické a praktickoorganizačné otázky, napríklad otázku informačnej sústavy, validity analytických a plánovacích ukazovateľov a v poslednom rade problém nadväznosti na existujúci systém hospodárskeho plánovania.

САГАРА Д., БЛААС Г. (Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Братислава). *Методологические аспекты планирования социального развития рабочих коллективов в сельском хозяйстве*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. zeméd. 12 (1) : 11-20, 1976.

Социальное планирование, как орудие управления социальными процессами на уровне коллективов предприятий и территориальных комплексов, постепенно становится делом общественной практики. В сельском хозяйстве его актуальность подчеркивает особенно тот факт, что оно появляется в период важных материально-технических, организационных и социальных перемен, которые направлены на окончательный переход сельского хозяйства к промышленному способу производства. Управление изменениями в положении сельскохозяйственного производителя, которое связано с существенными изменениями в характере и содержании работ и с развитием общественно-производственных отношений, является главной задачей планирования социального развития в сельском хозяйстве. Остается еще решить некоторые методические и практическо-организационные вопросы, например, вопрос информационной системы, законность аналитических и плановых показателей и в не последнюю очередь проблему взаимосвязи с существующей системой экономического планирования.

SAGARA D., BLAAS G. (Forschungsinstitut für Land- und Nahrungsmittelwirtschaft, Bratislava). *Methodologische Ausgangspunkte der Planung von sozialer Entwicklung der Arbeitskollektive in der Landwirtschaft*. Sbor. ÚVTIZ-Sociol. zeméd. 12 (1) : 11-20, 1976.

Die soziale Planung als Instrument der Leitung der Sozialprozesse auf dem Niveau der Betriebskollektive und der Territorialeinheiten wird allmählich zur Sache der gesellschaftlichen Praxis. In der Landwirtschaft gewinnt sie an Aktualität besonders wegen der Tatsache, daß sie sich zur Zeit der bedeutsamen materialtechnischen, organisatorischen und sozialen Änderungen ereignet, die die definitive Umwandlung der Landwirtschaft in den Typ der industriellen Produktion vorbereiten. Die Umwandlungsregelung der Stellung des landwirtschaftlichen Produzenten, welche mit bedeutenden Änderungen des Arbeitscharakters und -inhaltes und mit der Entwicklung der gesellschaftlichen Produktionsbeziehungen zusammenhängen, gilt als Hauptaufgabe der Planung der sozialen Entwicklung in der Landwirtschaft. Es bleibt noch übrig, einige methodische und praktische Organisationsfragen zu lösen, z. B. die Frage des Informationssystems, der Validität der analytischen und Planungskennziffern und nicht zuletzt, das Problem der Anknüpfung an das bestehende System des wirtschaftlichen Planungswesens.

Adresa autorov:

Ing. Dušan Sagara, CSc., ing. Gejza Blaas, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a výživy, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava
